

anyagát ő egészíti ki Erdély és a felvilágosodás történelmi tárgykörével, s kísérletet tesz a magyar—román történelmi viszonylatok általános dunavölgyi képbe való behelyezésére, új Szent Szövetség veszedelmét láttatva a hitleri Harmadik Birodalom célkitűzéseiben.“

NEMZETI SZUVERENITÁS, GAZDASÁGI HALADÁS (Era socialistă, 1973. 20.)

Ştefan Năstăsescu, a nemzetközi élet és a világgazdaság néhány alapvető fontosságú kérdését elemző írásában fontosabban a fejlődő országok államosítási törekvéseivel és lehetőségeivel foglalkozik.

Abban a gazdaságtörténeli korszakban, amelyben a fejlődő országok területén idegen érdekeltségek aknázzák ki a természeti kincseket, vagy amelyben az önálló gazdasági fejlődés útjára lépő államok gazdaságfejlesztésük előmozdításáért idegen tőke közreműködésére is igényt tartanak, kivételes fontossága van annak, hogy ezek az államok valóban szabadon rendelkezzenek természeti kincsekkel.

Ilyen körülmények közepette a fejlődő országok erőteljesen hangsúlyozzák: szuverenitásuk jogot biztosít arra is, hogy saját — közelebbi és távlati — érdekeiknek megfelelően szabják meg a kiaknázás feltételeit. Az országok nemzeti érdekeit szem előtt tartó kormányok arra töreksznek, hogy a nemzetközi cégek adminisztrációjában és a profitok felosztásában minél nagyobb, lehetőleg többségi részesedést biztosítsanak a maguk számára.

Számos ázsiai, afrikai és latin-amerikai ország az intézkedések sorozatával törekszik vagy az idegen ellenőrzés alatt levő nagy fontosságú lelőhelyek államosítására, illetve kisajátítására, vagy a kiaknázást szabályozó szerződéses feltételek javítására.

A független fejlődés útjára lépett országok gazdasági-társadalmi adottságai bizonyos esetekben megkövetelik az idegen tőke és a nem hazai szakemberek közreműködését. Nyilvánvaló, hogy az idegen tőke és szak személyzet közbejöttérére a gyengén fejlett országok kincseinek kiaknázásában csakis az érdekelt kormányok kifejezett kérése alapján kerülhet sor, s bizonyos jól meghatározott feltételek tiszteletben tartása elengedhetetlenül szükséges. E feltételek egyike: az érdekelt fejlődő ország kormányának ellenőrzése az idegen tőke minden, az illető országot érintő tevékenysége fölött.

Năstăsescu kifejti, hogy a nemzetközi jog az államosítás és kisajátítások kérdésében elismeri az alkalmazhatóságot az állam minden javát illetően, akár nemzeti területen, akár külföldön található e javak. Az ENSZ-közgyűlés már egyik, 1952. évi határozatában leszögezte: az államosítás joga nem összeegyeztethetetlen a Világszervezet Chartájának alapelveivel.

A természeti kincsek államosításának gyakorlata felszínre hozott jó néhány módszert. E módszerek nem azonosak minden államban: különbözőségeik meghatározói az illető államok haladó osztályainak — főként a munkásosztálynak — a fejlettségi és szervezetségi színvonala, a nemzeti felszabadító mozgalom hatóereje s más, az illető állam belső életét jellemző társadalmi-politikai tényezők.

Bizonyos esetekben az államosítások következtében az idegen cégek „anyaországai” megkísérelték kétségbe vonni a nemzeti kormányok jogát a nemzeti területen levő nemzeti kincsek államosítására. A szerződések érvényességére hivatkoztak, és az úgynevezett szerzett jogokra; ez utóbbi jogcímmel rendszerint az államosítást követő kielégítést igényelték.

Năstăsescu szerint az ilyen jellegű érveket sem jogilag, sem erkölcsileg nem lehet alátámasztani, mert a magánfelek nem nemzetközi jogi alanyok, tehát nincsenek a szuverén államokéval egy szinten érvényesíthető jogaik. A *pacta sunt servanda* elve nem mindig alkalmazható a szuverén államok által a külföldi monopóliumoknak nyújtott koncessziókra, minthogy ezek a belső jog hatáskörébe tartoznak, így belső kormányzati intézkedésekkel érvényteleníthetők vagy módosíthatók.

Ehhez a — sok nemzetközi jogász helyeselte és a Hágai Nemzetközi Bíróság alátámasztotta — jogi érvehhez társul az az erkölcsi argumentum, amely szerint az államosítás tulajdonképpen csak részleges jóvátétele az abból kialakult helyzetnek, hogy idegen gazdasági szervezetek hosszú ideig kizsákmányolhatták a nemzeti természeti kincseket és munkacserét.

Persze adódhatnak helyzetek, amelyekben az államosítás jogát alkalmazó

ország beleegyezik az államosítás feltételeinek megvitatásába azzal az állammal, amelynek állampolgárait érintik a törvényes intézkedések. Ilyen esetekben megállapodhatnak bizonyos kompenzálásokban is. De az államosítás feltételeinek megtárgyalása nem az államosítást eszközölő állam valamely jogi kötelezettségéből ered, hanem politikai megfontolások következménye: az államosító ország hozzá kíván járulni a jobb együttműködés légkörének kialakításához vagy fenntartásához.

ÉRTÉKMENTESÉG ÉS JOGSZOCIOLÓGIA (Valóság, 1973. 10.)

Az érték és az „értékmentes“ társadalomtudomány weberi felfogása olyan alapvető elméleti tévedéseket hordoz, amelyeknek marxista alapokról történő tanulmányozása és tudatosítása ma is igen aktuális. Erre az időszzerű feladatra vállalkozik Peschka Vilmos *Az érték és az „értékmentes“ jogszociológia weberi koncepciója* címen közölt cikke.

A weberi értékfelfogás egyik sajátos jellemzője az, hogy alapvető ellentétet, lényegi összeegyeztethetlenséget tételez a végső értékek (szép, igaz, jó stb.) között, amiből mind az értékek világának, mind az értékelésnek, a választásnak irracionális mivoltára következett. Erről a társadalomfilozófiai alapról az első weberi lépés az értékmentes tudomány követelménye felé az „értékhez kapcsolódás“ és *értékelés* szigorú fogalmi elhatárolása. Az előbbi mint jelentős társadalmi jelenségeknek a kutatás tárgyául történő kiválasztása csupán az empirikus tudományos munka *irányát* szabja meg anélkül, hogy e jelenségek megítélését jelentené az értékek alapján. Az utóbbin, vagyis „értékelésen“, Weber szerint „azt értjük, hogy valamilyen cselekvésünk által befolyásolható jelenséget »gyakorlatilag« elvetendőnek vagy helyeslésre méltónak minősítünk“. Az érték-eszmék jelenléte empirikusan minden néven nevezendő emberi cselekvésben megállapítható és átéltető, de mivel érvényességük nem igazolható magának az empirikus anyagnak az alapján, a tudománynak nem lehet köze az értékeléshez. A jogszociológia, illetve a társadalomtudomány „értékmentességének“ weberi követelménye tehát a valóság és az értékek dualizmusának tételén, az értékhez kapcsolódás és az értékelés szigorú szétválasztásán, valamint ezzel

együtt az értékek és az értékítéletek irracionálisálásán alapszik.

A cikk szerzője vitába száll azzal a véleménnyel (Leo Strauss: *Naturrecht und Geschichte*), amely szerint az értékmentes társadalomtudomány, illetve társadalomfilozófia weberi gondolata nem a *lét* és a *legyen* közötti áthidalhatatlan ellentét tételezéséből fakad, hanem csupán abból a tévhitből, hogy a *legyennek* igazi megismerése nem lehetséges. Valójában Weber szerint a *legyen* világában éppen azért lehetetlen a tudomány bizonyítás, mivel az nincs semmilyen meghatározott kapcsolatban a tudomány tárgyát képező lét világával. A weberi koncepció meghaladása tehát annak a bizonyítását tételezi, hogy a *legyen* a létből nő ki, annak sajátos visszatükröződése. A sajátosan emberi munka marxi modelljének elemzése alapján a szerző figyelmét a lét és a *legyen* kapcsolatainak azokra a mozzanataira összpontosítja, amelyek azt mutatják, hogy a *legyen* a létből emelkedik ki, hogy a *legyent*, mind tartalmát, mind strukturáját tekintve, a lét határozza meg. Weber a létet és a *legyent*, és ennek nyomán az elméletet és gyakorlatot szétszakítja, és így nem is értheti meg, hogy az érték ontológiai forrása nem az egyedi, szubjektív értékpreferenciákban van, hanem a társadalmi lét gyakorlatának abban az összmozgásában, totalitásában, amelynek objektív történelmi tendenciáját az emberi lényeg marxi kategóriája foglalja össze. Miként azt az „értékmentes“ társadalomtudomány követelményének logikai ellentmondása is tanúsítja, Weber nem értette meg a társadalomontológia sajátosságát, azt, hogy a társadalmi lét objektív jelenségei az emberi teleológikus cselekvések produktumai, az emberi tevékenységek totalitásának megnyilvánulásai.

A PARAPSZICHOLÓGIA: FIKCIÓ VAGY REALITÁS? (Voproszi filozófia, 1973. 9.)

A címben feltett kérdés sok évtizede foglalkoztatja a világ tudományos és tudománynépszerűsítő irodalmát. A közlemények nagyobb része feleletlően reklámozás, csak kisebb része felel meg a tudományos igazságkeresés követelményének. A szovjet pszichológusok társaságának képviselői, V. P. Zincsenko, A. N. Leontyev, B. F. Lomov és A. P. Lurija, tanulmányukban áttekintik a